

poznatelnost je i dnes velmi slabá – vidět Rusko prizmatem postav z románů Dostojevského je jistě simplifikace, ale vidět Rusko bez nich je stejná simplifikace. Rusko dovede vždy překvapit a jeho potenciální, předpokladové vrstvy jsou obrovské. Příčiny tkví v hluboké, složité a vnitřně heterogenní kulturní minulosti. Areálově komparativní, kulturologická rusistika s pozadím v teorii literární historie může a musí být v tomto smyslu i vědou prognostickou, filologickou futurologií, jež je často spolehlivější než úvahy politologické nebo ekonomické, neboť vychází ze stabilnějších archetypálních bio-psycho-sociálních podloží.

Ohnisek napětí, které se budou v budoucnu „řešit“, je ve světě mnoho. Jen v Evropě to je problém celé střední Evropy po Versailles a roce 1945, jistě v latentním smyslu je to problém maďarský a německý, nemluvě o ryzích bilaterálních tenzích, v západní Evropě jde jistě o imigrační a náboženské vlny ve Francii, Německu, ale také o problém integrity Spojeného království, tedy problém Skotska, ale potažmo i Irsko (jež se snad podařilo vyřešit), zůstává tu problém katalánský a baskický ve Španělsku, Balkán sám o sobě je problémem věčným, slibujícím další události a rozuzlení. Ve světě je to ještě dramatictější: především je to sjednocující se Afrika coby vysychající kontinent, potenciální zdravotní bomba, v Asii expanze islámu až po Austrálii, zmiňované střety Ruska, Číny, Japonska a USA v Tichomoří, neřešitelný problém Afghánistánu, Pákistánu a Indie, Írán sám o sobě, vnitřní konflikty a invazí rozdírání Irák. Summa summarum možno uzavřít, že se naši synové a vnukové rozhodně nebudou nudit. Nakolik jsou interdisciplinární a multidisciplinární výzkumy tohoto typu se silnou pozicí filologicko-areálového přístupu schopné ukazovat na cesty, jež by se mohly vyhnout nevyhnutelným konfliktům, jistě i ozbrojeným a válečným, nevím, v každém případě jsou to signály racionalizující, ale také varující.

Napsáno v rámci práce na projektu GA AV ČR IAA901640802

Ivo Pospíšil

NOVÁ ČESKÁ UČEBNICE RUŠTINY

Belyntseva, O. – Janek, A.: *Učebnice současné ruštiny*. 1. díl. Computer Press, Brno 2009, 560 s. ISBN 978-80-251-2442-0.

V pozoruhodné ediční řadě jazykových příruček nakladatelství Computer Press vyšla letos v létě *Učebnice současné ruštiny*, jejímiž autory jsou mladí brněňští

Recenze

rusisté Olga Belyntseva a Adam Janek. Ačkoliv jména autorů většinou odborníků v oblasti didaktiky ruštiny patrně mnoho neřeknou, budou určitě výsledkem chvályhodného úsilí zanícených nováčků v oboru tvorby učebních textů příjemně překvapeni. Dostává se jim totiž do rukou dílo metodicky, odborně, obsahově, jazykově i formálně graficky zdařilé, promyšlené, vyvážené, a především přiměřené stanovenému cíli, tj. sloužit jako učební pomůcka co možná nejširšímu okruhu zájemců v různých typech vzdělávacích zařízení, stejně jako těm, kteří pojmu vážný a dostatečně motivovaný úmysl naučit se ruštině vlastním úsilím.

Autory učebnice jsou čerství absolventi magisterského studia ruského jazyka a literatury na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, kteří se tohoto nelehkého úkolu ujali pod metodickým a pedagogickým dohledem didaktika oboru na Ústavu slavistiky FF MU doc. PhDr. Josefa Dohnala, CSc., jehož dlouholeté zkušenosti jak s praktickou výukou jazyka, tak s metodickým vedením budoucích učitelů ruštiny, mají na základní koncepci i konečném tvaru učebnice nemalý podíl.

Ačkoliv to může znít jako nadsázka, mládí autorů se ve výsledku ukázalo jako hlavní deviza pro celkový zdar projektu. Oba autoři měli v době práce na učebnici aktuální zkušenost „objektů“ jazykového vzdělávání a jejich hlavní motivací byla ctižádost vytvořit učební text, který by splňoval jejich vlastní představu o kvalitní moderní učebnici, sloužící efektivní výuce skutečně současné živé ruštiny, a současně prostou nedostatků, kterými podle jejich názoru trpí v současnosti dostupné učebnice ruštiny. I když skutečnou kvalitu učebnice bude možné posoudit teprve jejím ověřením v učebním procesu na různých úrovních jazykového vzdělávání, troufáme si již po jejím předběžném pročtení tvrdit, že se autorům jejich záměr zdařil.

Máme-li novou učebnici charakterizovat jednou větou, nelze tak učinit výstižněji, než to udělal autor průvodního slova Josef Dohnal, když ji označil jako „moderní a konzervativní zároveň“. Její modernost (aktuálnost, současnost) spočívá jednak v její obsahové (tematické, jazykové) náplni, jednak v její komplexnosti včetně nezbytných zvukových nahrávek textů a cvičení, namluvených rodilými mluvčími na 4 audio CD, resp. jednom CD formátu MP3. Užitečná konzervativnost či tradičnost učebnice spočívá podle našeho názoru a vlastní pedagogické zkušenosti v tom, že se od více či méně zdařilých pokusů s uplatňováním tzv. komunikativní metody jako hlavního lingvodidaktického principu poučeně vrací k zásadě systémovosti, a to jak v samotném strukturování jednotlivých lekcí a výběru tematických celků, tak ve způsobu výběru a zpřístupnění slovní zásoby, a zejména pak ve způsobu výkladu a osvojování si nutného gramatického minima, kterému se jiné „moderní“ učební soubory úzkostlivě až štítivě vyhýbají s argumentací, že takovýto způsob osvojování si anatomie jazyka je překonaný a neefektivní. Nutno přitom zdůraznit, že autoři ani neopakují chyby některých „klasických“ učebnic, v nichž se často podával podrobný a suchý výklad rozsáhlých mluvnických celků bez přímé návaznosti na další součásti učebního

materiálu či bez možnosti důkladného procvičení v rámci probíraného tématu, ani se nedistancují od samozřejmého principu komunikativnosti, nýbrž berou to nejlepší z obou možných přístupů a zdařile a důsledně je propojují.

Recenzovaný učební soubor nejen rozvíjí receptivní, produktivní a interaktivní dovednosti studentů, ale zároveň je na pozadí aktuálních textů seznamuje s běžnými životními situacemi, reáliemi Ruska a s existujícími interkulturními rozdíly. Po úplném zvládnutí učebnice by studenti v závislosti na vlastních komunikačních schopnostech a na pedagogickém vedení měli dosáhnout úrovně B2-C1 Evropského referenčního rámce.

Učebnice obsahuje dvacet standardních lekcí, kterým předchází lekce nultá (fonetická), v níž se studenti dostatečně podrobně a přitom srozumitelnou formou seznámí jak s psací a tiskací azbukou, tak především se základy ruské výslovnosti. Každá z dvaceti lekcí je rozdělena na tři části.

V první části každé lekce si studenti osvojují novou slovní zásobu nezbytnou pro zvládnutí daného tématu. Slovní zásoba, kterou autoři správně považují za základní kámen každého jazyka, je zařazena vždy na samotný začátek lekce. Počet slov k aktivnímu osvojení se v průměru pohybuje kolem 90–100 lexikálních jednotek na jednu lekci, přičemž se stupněm pokročilosti studentů a náročností tématu se množství slov k osvojení logicky zvyšuje. Lexikální materiál spadající do oblasti pasivního slovníku není uváděn ve slovníčku lekce, ale je prezentován v celých větách (frázích) z úvodních a doplňkových textů, a je uváděn za slovíčky určenými k aktivnímu osvojení.

Druhá část každé lekce je vždy jejím tematickým jádrem a je uvozena autorským textem, zaměřeným na různé běžné životní situace. Úvodní texty mají formu dialogu nebo souvislého textu, přičemž v některých lekcích se obě tyto formy prolínají. V počátečních lekcích převažují jednoduché dialogické texty, v pokročilejších lekcích je častěji zařazován souvislý text, čímž autoři sledují cíl naučit studenty schopnosti porozumět i obtížnějším a rozsáhlejšími narativním textům.

Třetí část lekce tvoří vždy pečlivě vybrané kulturní texty, které nejenže učícím se poskytnou přehled o ruských reáliích, ale seznámí je i s rozšiřující slovní zásobou. Kulturní text (tedy úvodní text třetí části lekce) se poprvé nachází v páté lekci, kdy už jsou studenti schopni porozumět složitějším textům. Po každých pěti lekcích je zařazen opakovací blok (*Проверьте себя I-IV*), které umožňují prověření znalostí získaných v předchozích lekcích.

Jak úvodní, tak kulturní texty jsou vždy opatřeny následným komentářem k vybraným věcným i jazykovým jevům, dále jsou zařazena cvičení k textu, gramatický výklad a dostatečné množství lexikálně-gramatických cvičení, sloužících k ověření a upevnění znalostí, nabytých jak v aktuální lekci, tak v lekcích předešlých. Různé druhy cvičení s rozumným podílem cvičení drilových prověřují nejen znalost mluvnice a slovní zásoby, ale také nezbytné komunikativní do-

Recenze

vednosti. Řešení zadání všech cvičení, která to vyžadují, je možné si ověřit v klíči, který je součástí učebnice.

Všechny autorsky sestavené či adaptované texty jsou současné, přitažlivé a živé, tj. obsahují aktuální výrazy běžně mluvené ruštiny, včetně všeobecně rozšířených prvků tzv. obecného žargonu. Současně obsahují pouze tu slovní zásobu, kterou si studenti osvojují v aktuální lekci nebo ji znají z lekcí předešlých. V pozdějších lekcích jsou postupně zařazována obtížnější témata, náročnější slovní zásoba, texty, cvičení i mluvnické výklady.

Značné potíže mívají studenti ruštiny se správným osvojováním slovního přízvuku, proto u žádného ruského slova v celé učebnici nechybí označení přízvuku (s výjimkou cvičení zaměřených právě na doplnění přízvuku). Přízvuk je podle úzu všude označen šikmou čárkou nad přízvuknou samohláskou.

Na konci učebnice studenti najdou již zmíněný klíč ke cvičením, podrobný gramatický přehled, rusko-český a česko-ruský slovníček a gramatický rejstřík, umožňující rychlou a přehlednou orientaci v knize.

Nedílnou součástí učebnice je komplet zvukových nahrávek na CD, které obsahují jak všechny úvodní a kulturní texty, tak také řadu poslechových cvičení různého typu i zaměření, od nácviku správné výslovnosti, přízvuku a intonace, přes upevňování znalosti a užívání slovní zásoby a gramatických konstrukcí, až po nácvik komunikativních dovedností, včetně např. česky namluvených textů určených k převyprávění v ruštině. Jako užitečný (zejména pro eventuální samouky) hodnotíme také nápad namluvit i slovní zásobu prvních pěti lekcí. Za zmínku stojí také např. takový detail, že slovní zásoba je namluvena střídavě dvěma hlasy (mužským a ženským), což nepochybně přispívá k lepšímu vnímání a udržování pozornosti učících se.

Důležitým kritériem kvality jazykových učebnic se v současné době stává také jejich formálně grafická a typografická stránka. Domníváme se, že i z tohoto hlediska nová učebnice ruštiny v konkurenci podobných projektů ob stojí se ctí. Autorům se podařilo udržet rovnováhu mezi požadavky na ilustrativnost a názornost na straně jedné, a na střídmost a přehlednost na straně druhé. Jak trojbarevné (červeno-černo-bílé) ilustrace k úvodním textům, tak černobílé fotografie doprovázející texty doplňující (kulturní), jsou používány střídavě a účelně.

Druhou stránku grafické úpravy učebnice představují různá ohraničení textů, druhy písma, tabulky, zvýraznění apod. Grafická stránka uvedených složek učebního textu je pro efektivní učení se velmi důležitá, autoři se proto soustředili zejména na grafické zvýraznění gramatických tabulek a nadpisů uvozujičích mluvnický materiál. Všechny poučky, pravidla a gramatický materiál jsou uváděny na barevném světlučerveném pozadí.

V učebnici se pracuje s dvojím druhem písma – kurzívou a standardním písmem. Kurzívou jsou uvedeny všechny vzory ke cvičením a stylistické poznámky u slovní zásoby. Tučným písmem jsou v učebnici vyznačena všechna zadání ke

cvičením, všechny nadpisy, a v samotných mluvnických poučkách a komentářích jsou tučně vyznačeny nejdůležitější jevy, slova, popř. různé mluvnické koncovky, tučně je zvýrazněna i nová slovní zásoba. Autoři pracují také se dvěma grafickými ikonami – ikonou CD, označující nahrávku, a ikonou klíče, odkazující na vypracované řešení ke cvičení. Celkovou grafickou úpravu lze označit jako přehlednou, systematickou, funkční a uživatelsky vlídnou.

Nespornou předností nové učebnice je zejména její široká použitelnost. Učebnice je vhodná jak pro výuku v jazykových školách a na středních školách s jazykovým zaměřením, tak pro výuku na školách vysokých, a lze ji užívat také jako učebnice pro samouky. Takto široké zaměření s sebou nezbytně nese nutnost určitých zjednodušení (zejména v mluvnických výkladech), které mohou být přísně lingvisticky vzato hodnoceny jako nepřesnosti či dokonce nesprávnosti (například rozšiřování koncovek ve slovníčcích a v přehledových gramatických tabulkách o kmenové hlásky), zejména budeme-li je posuzovat s ohledem na možné používání učebnice jako učební pomůcky pro jazykovou přípravu rusistů na vysokých školách, avšak právě vzhledem k širokému vymezení cílových skupin potenciálních uživatelů jsou tyto úlitby principu srozumitelnosti a názornosti určitě omluvitelné.

Kvalitních jazykových učebnic není nikdy dost, a o jazycích, kterým doba a širší společenské souvislosti nejsou právě příznivě nakloněny (a k nim přes zjevnou konjunkturu zájmu v posledních letech řadíme i ruštinu), to platí dvojnásob. A i když skutečnou kvalitu recenzované učebnice prověří teprve čas, patří jejím mladým autorům obdiv, uznání a poděkování za nanejvýš potřebné a jistě bolestně se rodící dílo už nyní.

Jiří Gazda

EXISTUJÍ „NÁRODNÍ TYPY EXISTENCE“?

Дзіна Дудзінская: *Сусвет і свет душы: Творчая індывідуальнасць Віктара Карамазава, літаратурны працес.* ВТАА, Права і эканоміка, Мінск 2008.

Vesmír a svět duše je kniha běloruské badatelky, která vychází ze synergetické koncepce, podle níž budoucnost určuje přítomnost, respektive přítomné lidské konání určuje výběr budoucí cesty; atraktor jako dominanta nelineární vědy ukazuje, že nejde pouze o jedince, že každý národ má svůj osobitý, „národní“ typ